

University of Tehran

Journal of Fisheries

Home Page: <https://jfisheries.ut.ac.ir>

Online ISSN: 2423-7809

Estimation of the level of support for fisheries producers in years of 2021-2023

Reza Heydari^{1*} | Mandana Toossi²

1. Corresponding Author, Department of Agricultural Economics, Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran. Email: r.heydari@agri-peri.ac.ir
2. Department of Agricultural Economics, Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran. Email: mandana.toossi@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received: 10 April 2025
Revised: 06 June 2025
Accepted: 18 June 2025
Published online: 23 September 2025

Keywords:
*Fisheries sector,
Iran,
Organization for Economic
Cooperation and Development,
Producer support index,
Supportive policies.*

ABSTRACT

The fisheries sector plays a significant role in ensuring food security, trade, and job creation on a global scale. The fisheries sector in Iran is one of the most important agricultural subsectors, which, with a share of less than one percent of total agricultural production, has allocated more than 10 percent of the value of Iran's agricultural exports. In Iran, every year, a part of the support policies, including the government budget, is allocated to support producers and consumers of the agricultural sector, including fisheries and the infrastructure of this sector. In this context, scientific research in the field of analyzing the trend of changes and performance of support policies keeps fisheries policymakers informed of the quantity, quality, and trend of changes in domestic support for the fisheries sector, and provides the possibility of comparing Iran with regional countries in terms of the level of support for the fisheries sector in achieving the goals of Iran's 20-year vision document. Therefore, it is necessary to measure and evaluate the level of support for the fisheries sector in order to formulate alternative and appropriate strategies for the development of this sector. Thus, the main objective of this study is to estimate the support index for fisheries producers by separating the subsectors of aquaculture, southern waters fishing, and northern waters fishing. In this study, by applying the applied methodology of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), the support index for the fisheries sector is estimated with the necessary adjustments for Iranian conditions and includes price transfers (market price) and budget payments. This index measures transfer payments from taxpayers and consumers. The results of this study showed that (assuming 10% of the producer price as marketing costs) the total support for fisheries producers has been decreasing from 24.4% in 2021 to 18.7% in 2023, while direct government support covers only 12.1% of the production value on average. The findings of this study have strategic value for policymakers in reducing institutional or price support policies, moving towards appropriate alternative policies such as changing the direction from institutional to income support policies, effective management of fisheries and aquaculture, and creating strong and effective links between the government and the private sector for sustainable fisheries development.

Cite this article: Heydari, R., Toossi, M. (2025). Estimation of the level of support for fisheries producers in years of 2021-2023. *Journal of Fisheries*, 78 (3), 171-188. DOI: <http://doi.org/10.22059/jfisheries.2025.393229.1455>

© The Author(s) **Publisher:** University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jfisheries.2025.393229.1455>

دانشگاه تهران

شیلات، مجله منابع طبیعی ایران

شاپا الکترونیکی: ۷۸۰۹-۲۴۲۳

سایت نشریه: <https://jfisheries.ut.ac.ir>

برآورد میزان حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲

رضا حیدری^{۱*} | ماندانا طوسی^۲

۱. نویسنده مسئول، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، ایران، تهران. رایانامه: r.heydari@agri-peri.ac.ir

۲. موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، ایران، تهران. رایانامه: mandana.toossi@yahoo.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:
پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

کلیدواژه:

ایران،

بخش شیلات،

سازمان همکاری و توسعه اقتصادی،

سیاست‌های حمایتی،

شاخص حمایت از تولیدکننده.

بخش شیلات نقش به‌سزایی در تأمین امنیت غذایی، تجارت و اشتغال‌زایی در مقیاس جهانی دارد. بخش شیلات در ایران یکی از مهمترین زیربخش‌های کشاورزی است که با دارا بودن سهمی کمتر از یک درصد از کل تولیدات کشاورزی، بیش از ۱۰ درصد ارزش صادرات کشاورزی کشور را به‌خود اختصاص داده است. در ایران همه‌ساله بخشی از سیاست‌های حمایتی از جمله بودجه دولت به حمایت از تولیدکنندگان مصرف‌کنندگان بخش کشاورزی و از جمله شیلات و زیرساخت‌های این بخش اختصاص می‌یابد. در این زمینه، پژوهش‌های علمی در حوزه تحلیل روند تغییرات و عملکرد سیاست‌های حمایتی، سیاست‌گذاران بخش شیلات را در جریان کم و کیف و روند تغییرات حمایت‌های داخلی از بخش شیلات قرار می‌دهد و امکان مقایسه ایران با کشورهای منطقه از نظر سطح حمایت از بخش شیلات را در دستیابی به هدف‌های سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور فراهم می‌آورد. بنابراین، اندازه‌گیری و ارزیابی میزان حمایت از بخش شیلات به‌منظور تدوین راهبردهای جایگزین و مناسب برای توسعه این بخش ضرورت دارد. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش برآورد شاخص حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات به تفکیک زیربخش‌های آبرزی‌پروری، صید آب‌های جنوب و صید آب‌های شمال کشور است. در این پژوهش، با بکارگیری روش‌شناسی کاربردی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، شاخص حمایت از بخش شیلات با تعدیل‌های لازم برای شرایط ایران برآورد می‌شود و انتقال‌های قیمتی (قیمت بازاری) و پرداخت‌های بودجه‌ای را شامل می‌شود. این شاخص پرداخت‌های انتقالی از مالیات‌دهندگان و مصرف‌کنندگان را اندازه می‌گیرد. نتایج این مطالعه نشان داد که (با فرض ده درصدی قیمت تولیدکننده به‌عنوان هزینه‌های بازاریابی) میزان حمایت کل از تولیدکنندگان بخش شیلات روندی کاهشی داشته و از ۲۴/۴ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۱۸/۷ درصد در سال ۱۴۰۲ رسیده است. در حالی که حمایت مستقیم دولت نیز به‌طور میانگین تنها ۱۲/۱ درصد از ارزش تولید را شامل می‌شود. یافته‌های این پژوهش برای سیاست‌گذاران در جهت کاهش سیاست‌های حمایتی نهادهای یا قیمتی، حرکت به‌سمت سیاست‌های جایگزین مناسب از قبیل تغییر جهت از سیاست حمایت نهادهای به درآمدی، مدیریت مؤثر ماهیگیری و آبرزی‌پروری، ایجاد پیوندهای قوی و مؤثر بین دولت و بخش خصوصی در راستای توسعه پایدار شیلات، ارزش راهبردی دارد.

ا ستاد: حیدری، ر. ضا، طوسی؛ ماندانا (۱۴۰۴). برآورد میزان حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲. نشریه شیلات، مجله منابع طبیعی ایران، ۷۸ (۳)، ۱۷۱-۱۸۸

DOI: <http://doi.org/10.22059/jfisheries.2025.393229.1455>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jfisheries.2025.393229.1455>

«این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «برآورد حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲» در موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی می‌باشد.»

۱. مقدمه

انتظار می‌رود جمعیت جهان در ۳۰ سال آینده ۲ میلیارد نفر افزایش یابد و از ۷/۷ میلیارد نفر فعلی به ۹/۷ میلیارد در سال ۲۰۵۰ برسد. علاوه بر این، تقاضای جهانی تا سال ۲۰۵۰ بین ۵۹ تا ۹۸ درصد افزایش خواهد یافت. در همان زمان، تغییرات آب و هوایی چالش‌هایی را برای امنیت غذایی و تغذیه‌ای ایجاد خواهد کرد. در این مقطع حیاتی، ماهی و محصولات آبی می‌توانند نقشی محوری در تأمین نیاز غذایی جمعیت رو به رشد، همراه با تأمین مصرف متعادل پروتئین در سراسر جهان ایفا کنند (FAO, 2020; FICCI, 2022). بخش شیلات و آبزیان یکی از مهم‌ترین زیربخش‌های اقتصادی در تأمین امنیت غذایی، تجارت، اشتغال‌زایی و کارآفرینی در جهان است. اقتصاد شیلاتی در کنار سایر فعالیت‌های تجاری رایج در دریاها و مناطق ساحلی، نقش اساسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی این مناطق و آب‌های داخلی داشته و همیشه در اولویت اول توسعه این مناطق بوده است. از این‌رو، این صنعت مهم از اهمیت قابل توجهی در جهان برخوردار است. رویکردهای جهانی نیز نشان‌دهنده توجه جهانی به صنعت شیلات به‌عنوان یکی از ارکان توسعه و اقتدار بخش کشاورزی است (Afsharian, 2018; Adeli, 2019; Radkhah et al., 2021). براساس آمار سازمان فائو، سهم ماهیان در مصرف پروتئین حیوانی می‌تواند از ۲۵ درصد در کشورهای فقیر تا ۹۰ درصد در جزایر کوچک و قسمت‌های محصور شده در مناطق ساحلی نوسان داشته باشد (FAO, 2020). برآوردی دیگری از سازمان فائو نشان می‌دهد که کشورهای در حال توسعه دارای سهم ۵۵ درصدی از صادرات جهانی شیلات از نظر ارزش و سهم ۵۹ درصدی از نظر کمی هستند و برای بسیاری از این کشورها، تجارت ماهی علاوه بر نقش مهمی که از نظر درآمدزایی، اشتغال، امنیت غذایی و تغذیه دارد، منبع مهمی از درآمد ارزی را نیز تشکیل می‌دهد (FAO, 2022a).

بخش شیلات یکی از مهم‌ترین بخش‌های کشاورزی ایران است که در حدود ۳۷ درصد از سهم تولید آن وارد جریان تجارت بین‌المللی شده که در مقایسه با سهم گوشت (۱۰ درصد) و لبنیات (۷ درصد) مقدار قابل توجهی است. همچنین صنعت شیلات ایران با دارا بودن سهمی کمتر از یک درصد از کل تولیدات کشاورزی، بیش از ۱۰ درصد ارزش صادرات کشاورزی کشور را به‌خود اختصاص داده است و در حال حاضر ایران از نظر صید، رتبه بیست و نهم و در آبی‌پروری رتبه هفدهم را در جهان داراست. صنعت آبی‌پروری ایران در صورت تقویت و حمایت، توان قابل‌ملاحظه‌ای برای رشد صادرات غیرنفتی ایران دارد (Fatemi et al., 2021; Heydari, 2021; Iranian Fisheries Organization, 2024). داشتن سواحل و دسترسی به آب‌های آزاد، از پتانسیل‌های استراتژیکی است که کشورهای ساحلی را از امتیازات گسترده سیاسی، نظامی به‌ویژه، اقتصادی بهره‌مند می‌کند. ایران نیز از نادر کشورهایی است که هم در شمال و هم در جنوب دارای مرزهای آبی و سواحل گسترده است. میزان سواحل ایران ۵ هزار و ۷۸۹ کیلومتر است که در حدود ۴ هزار و ۹۰۰ کیلومتر در جنوب و ۸۸۹ کیلومتر در شمال کشور گسترده شده است. با توجه به تأمین ۳۰ درصدی انرژی جهان و قرار گرفتن مرزهای آبی ایران در حساس‌ترین و پر رفت و آمدترین منطقه خلیج فارس و دریای عمان، موقعیتی فوق‌استراتژیک به ایران اعطا شده است. در واقع ایران به جهت داشتن منابع آبی متعدد دریایی در شمال و جنوب کشور و پتانسیل آبی‌پروری در آب‌های داخلی و مناطق ساحلی، جایگاه ویژه‌ای دارد و اهمیت برنامه‌ریزی همه‌جانبه و اعمال مدیریت در نواحی ساحلی و دریایی، بیش از پیش آشکار می‌شود (Rajab Beigi and Yasemi, 2010; Afsharian, 2018).

بخش شیلات یک منبع تجدیدپذیر است، اما اگر به‌درستی مدیریت نشود، ممکن است از بین برود. منابع شیلات در سرتاسر جهان با بهره‌برداری بیش از حد تهدید می‌شود (Kumar et al., 2019). به‌طوری که نزدیک به ۹۰ درصد از ذخایر ماهیان دریایی یا بیش از حد مورد بهره‌برداری قرار گرفته یا کاهش یافته است (FICCI, 2022). افزون بر این، در حال حاضر بخش شیلات با چالش‌های متعددی مواجه است که از جمله آنها می‌توان به سازگاری با تغییرات اقلیم، تأثیرات تغییرات اقلیم بر فراوانی ذخایر ماهی، مهاجرت ماهیگیران، افزایش انتشار گاز دی‌اکسید کربن، دشواری انطباق با افزایش قیمت انرژی و اختلال در زنجیره ارزش ماهی اشاره کرد. بنابراین، اصلاح حمایت از بخش شیلات برای اطمینان از تحقق اهدافی که دولت‌ها برای شیلات خود دارند، ضروری‌تر شده است. بسیاری از بخش‌های دیگر کشاورزی نیز با چالش‌های مشابهی روبه‌رو هستند و پرسش‌های مهمی را برای بودجه‌های دولت در مورد چگونگی حمایت از تغییرات مورد نیاز به شیوه‌ای پایدار و عادلانه از نظر زیست‌محیطی مطرح می‌کنند. دولت‌ها و سهامداران بخش شیلات، برای توسعه برنامه‌های اصلاحی حمایت از شیلات، نیاز به اطلاعات جامع در مورد سیاست‌های

حمایت دارند. برای شناسایی هرگونه نیاز به اصلاحات و نیز اولویت‌بندی اقدامات، دولت‌ها باید تأثیر سیاست‌های حمایتی مختلف بر بخش شیلات را مورد بررسی قرار دهند (OECD, 2022b).

سیاست‌های حمایتی از مهم‌ترین سیاست‌های اقتصادی در بخش شیلات در برخی از کشورهای در حال توسعه و حتی برخی از کشورهای توسعه‌یافته به‌شمار می‌روند. این موضوع در کشورهای در حال توسعه‌ای که شیلات بخش مهمی از ارزش افزوده آنها را تشکیل می‌دهد، از اهمیت بیشتری برخوردار است، چرا که تعداد زیادی از ماهیگیران با درآمد اندک و با مشکلات جدی روبه‌رو هستند. در ایران نیز همه‌ساله بخشی از سیاست‌های حمایتی از جمله بودجه دولت به حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بخش کشاورزی و از جمله شیلات و زیرساخت‌های این بخش اختصاص می‌یابد. در این زمینه، پژوهش‌های علمی به‌منظور تحلیل روند تغییرات و عملکرد این سیاست‌ها، با توجه به هدف‌ها، مصوبات و عملکرد برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مسئله اساسی و مهمی هستند که از بعد برنامه‌ریزی برای تدوین راهبردهای توسعه و مساعدت به تدوین برنامه‌های توسعه، اهمیت ویژه‌ای دارند. در این راستا، چنین تحلیل‌هایی سیاست‌گذاران بخش شیلات را در جریان کم و کیف و روند تغییرات حمایت‌های داخلی از بخش شیلات قرار می‌دهد و امکان مقایسه ایران با کشورهای منطقه از نظر سطح حمایت از بخش شیلات را در دستیابی به هدف‌های سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور فراهم می‌آورد. همچنین با توجه به تلاش ایران برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی و با توجه به این موضوع که در موافقت‌نامه بخش شیلات در دور اروگوئه سازمان تجارت جهانی، کاهش حمایت‌های داخلی از شیلات، مهم‌ترین بخش تعهدات را تشکیل می‌دهد، آگاهی از روند تغییرات حمایت‌های داخلی از بخش شیلات ضروری خواهد بود. با توجه به موارد ذکر شده، هدف اصلی این پژوهش، اندازه‌گیری و ارزیابی میزان حمایت از بخش شیلات به‌منظور تدوین جایگزین‌های مناسب برای راهبرد توسعه بخش شیلات ایران است. در این زمینه، از روش‌شناسی کاربردی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) با تعدیل‌های لازم برای شرایط ایران استفاده می‌شود. برای این منظور، شاخص حمایت از بخش شیلات در سه قسمت آبی‌پروری، صید آب‌های شمال و صید آب‌های جنوب محاسبه می‌شود. به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش حاضر را می‌توان در شناسایی هدفمندسازی سیاست‌های حمایتی بخش شیلات دانست.

تعداد نسبتاً کمی از مطالعات تجربی در مورد بررسی تأثیر سیاست‌های حمایتی بر شیلات وجود دارد و معمولاً براساس منطقه ای یا محلی انجام شده‌اند. اجماع عمومی این است که حمایت می‌تواند پیامدهای منفی برای پایداری منابع داشته باشد، و اغلب دشوار است که به‌طور مؤثر ذی‌نفعان انتخاب شده مورد هدف قرار گیرند و دقیقاً بتوان به نتایج مورد نظر دست یافت (OECD, 2020). در ادامه به تعدادی از مطالعات انجام شده در زمینه حمایت از بخش شیلات اشاره می‌شود. در مطالعه Farmery و همکاران (۲۰۲۱)، بهترین رویکردهای سیاستی برای حمایت از سهم غذاهای آبی در امنیت غذایی و تغذیه مورد شناسایی قرار گرفته است. نتایج این مطالعه نشان داد از میان اسنادی که بخش‌ها را به هم متصل می‌کند، ۶۱ درصد در زمینه توسعه بخش شیلات برای افزایش دسترسی بوده است و سهم رویکرد بهبود غیرمستقیم امنیت غذایی (برای مثال از طریق افزایش درآمد) ۳۳ درصد بوده است. Schuhbauer و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه خود به بررسی تقسیم یارانه‌های جهانی شیلات بین ماهیگیری‌های مقیاس کوچک و بزرگ پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که از ۳۵/۳۴ میلیارد دلار یارانه جهانی شیلات ارائه‌شده در سال ۲۰۱۸، در حدود ۱۹ درصد به زیربخش ماهیگیری در مقیاس کوچک تعلق گرفته است، در حالی که بیش از ۸۰ درصد به زیر بخش ماهیگیری در مقیاس بزرگ (صنعتی) اختصاص یافته است. در تحقیق Sumaila و همکاران (۲۰۱۹)، تجزیه و تحلیل یارانه‌های جهانی شیلات مورد بررسی قرار گرفت. در این مطالعه مجموع یارانه‌ها به سه دسته «افزایش‌دهنده ظرفیت (مضر)»، «مفید» یا «مبهم» طبقه‌بندی شده است. براساس نتایج این مطالعه (۱) یارانه‌های مضر افزایش ظرفیت، بالاترین میزان یارانه پرداختی (با بیش از ۲۲/۲ میلیارد دلار) را تشکیل می‌دهد، (۲) برای همه مناطق، یارانه‌های افزایش ظرفیت بیشتر از سایر دسته‌ها (سودمند و مبهم) است، به‌جز آمریکای شمالی و اقیانوسیه که یارانه‌های سودمند بیشتری ارائه می‌کنند، (۳) یارانه سوخت (شامل معافیت‌های مالیاتی مخصوص سوخت) با ۲۲ درصد از کل یارانه جهانی، بزرگترین نوع یارانه است و پس از آن یارانه‌های مدیریت شیلات (۱۹ درصد از کل) و معافیت‌های مالیاتی غیر سوخت (۱۵ درصد از کل) قرار دارند. Kumar و همکاران (۲۰۱۹)، در مطالعه خود اثربخشی یارانه‌های شیلات به‌عنوان ابزار سیاست تجاری برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار در سازمان تجارت جهانی را مورد بررسی قرار دادند و

دریافتند که حذف مستقیم یارانه‌های شیلات، نتیجه مطلوبی برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار نخواهد داشت. حتی اگر یک اثر رفاهی مثبت ناشی از حذف یارانه‌های شیلات وجود داشته باشد، تأثیرات رفاهی نامطلوب ناشی از آن بر کشورهای که تولیدکنندگان اصلی صید دریایی هستند، احتمالاً بسیار بیشتر خواهد بود. Islam و همکاران (۲۰۱۶) با استفاده از نمونه‌ای متشکل از ۲۴۶ ماهیگیر مالزیایی که از طریق پرسشنامه مصاحبه شدند، دریافتند که یارانه سوخت به‌طور نامناسب به سود کشتی‌های تجاری بزرگتر بوده و منافع آن نصیب عملیات ماهیگیری بزرگتر می‌شود. اگر صاحبان کشتی‌های کوچکتر از یک برنامه حمایت از درآمد با کمک هزینه ماهانه بهره‌مند می‌شدند، برای آنها سودمندتر بود. در تحقیق دیگری، Cordón Lagares و García Ordaz (۲۰۱۵) عوامل مؤثر بر خروج کشتی‌ها از عملیات ماهیگیری در اسپانیا را بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان داد که کمک برای اسقاط کشتی‌ها، ایجاد سرمایه‌گذاری‌های مشترک و صادرات کشتی، اثرات مثبتی بر احتمال خروج کشتی از ناوگان شیلاتی اسپانیا دارد. Ramírez-Rodríguez و Almendárez-Hernández (۲۰۱۳) از یک مدل متخصص‌محور برای بررسی اثرات یارانه سوخت و معافیت‌های مالیات بر ارزش افزوده بر صید ماهی مرکب در مکزیک استفاده کردند. آنها دریافتند که این حمایت‌ها به‌طور متفاوتی برای کشتی‌های بزرگتر مفید هستند و کشتی‌های بزرگتر عمدتاً میگو را هدف قرار می‌دهند و از صید ماهی مرکب به‌عنوان یک فعالیت خارج از فصل استفاده می‌کنند. در مطالعه Carvalho و همکاران (۲۰۱۱)، از یک مدل تعادل عمومی قابل محاسبه پویا براساس یک ماتریس حسابداری اجتماعی (CGE) برای تخمین تأثیر حذف تمام یارانه‌های شیلات بر بخش ماهیگیری در آזור استفاده شده است. نتایج شبیه‌سازی نشان داد که در مجموع یارانه‌ها در سطح اقتصاد کلان دارای اثر منفی خالص رفاهی است، اگرچه به‌طور کلی به نفع بخش شیلات خواهد بود. Tuong و همکاران (۲۰۰۹) از ترکیبی از مصاحبه‌های ساختاریافته با ذی‌نفعان و مشاوره‌های تخصصی، برای بررسی تأثیر مجموعه یارانه‌های موجود در ویتنام بر منابع ماهی و تجارت شیلات استفاده کردند. آنها دریافتند که اجرای یک برنامه اعتباری به‌منظور تشویق ماهیگیری فراساحلی، تلاش صیادی را بدون کاهش فشار بر ماهیگیری ساحلی افزایش داده است. حذف مالیات بر منابع ماهیان نگرانی ماهیگیران برای حفظ منابع را کاهش داد. سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی تأثیری حاشیه‌ای بر ورود به این بخش داشته است و همچنین به افزایش استانداردهای ایمنی و بهداشت مواد غذایی کمک کرده است. در مجموع با توجه به بررسی‌های انجام شده، به‌نظر می‌رسد که پژوهش‌های اندکی در زمینه ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش شیلات انجام پذیرفته است. بیش از همه، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) همه‌ساله گزارش‌هایی از وضعیت سیاست‌های حمایتی در کشورهای عضو خود ارائه می‌کند. پژوهش‌های پراکنده‌ای نیز در دیگر کشورهای جهان و حتی دیگر نهادهای بین‌المللی انجام پذیرفته است. به‌نظر می‌رسد در ایران مطالعه‌ای در زمینه برآورد حمایت از بخش شیلات انجام نشده است. بنابراین، تحلیل سیاست‌های حمایتی در بخش شیلات ایران یکی از نقاط قوت پژوهش حاضر است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

در این تحقیق به‌منظور ارزیابی میزان حمایت از بخش شیلات، شاخص‌های حمایت برآورد می‌شود. برای این منظور، شاخص‌های مناسبی برای اندازه‌گیری حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات شناسایی و مورد محاسبه قرار گرفت. بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد در دهه‌های اخیر شاخص‌های متعددی با هدف‌های مختلف معرفی شده است. در ادامه به روش‌شناسی شاخص حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات اشاره می‌شود.

۲-۱. نحوه برآورد حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات

به‌طور کلی درآمد تولیدکنندگان محصولات کشاورزی از دو راه مورد حمایت قرار می‌گیرد. بخشی از آن به‌دلیل انتقال‌های قیمتی است که بر اثر تفاوت قیمت سرمرزعه با قیمت مرجع به کشاورزان منتقل می‌شود که در محاسبه شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده به‌عنوان حمایت از قیمت بازاری^۱ (MPS) بیان می‌شود. بخش دیگر، انتقال‌های غیرقیمتی (پرداخت‌های بودجه‌ای و حمایت بر اساس درآمدهای غیرمستقیم) دولت به کشاورزان است که با عنوان کلی پرداخت‌های بودجه‌ای^۲ (BP) بیان می‌شود. نحوه محاسبه

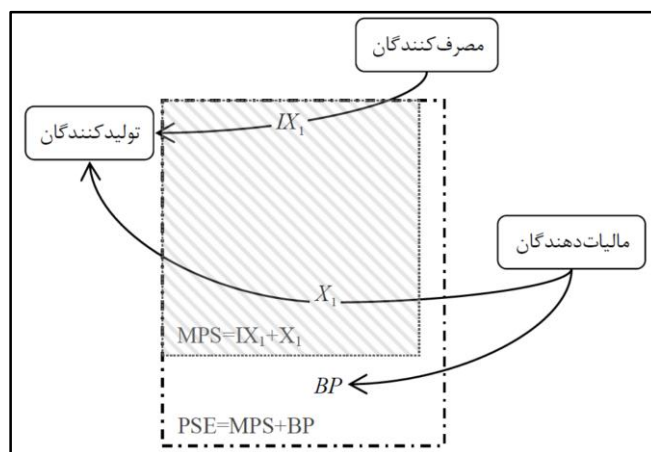
^۱ Market Price Support

^۲ Budget Payments

شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان در رابطه ۱ ارائه شده است:

$$PSE = MPS + BP \quad (۱)$$

در رابطه ۱، PSE: شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان، MPS: حمایت از قیمت بازاری و BP: کل پرداخت‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان است. این مفهوم در شکل ۱ به تصویر کشیده است. در شکل ۱، PSE: شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان، MPS: حمایت از قیمت بازاری، BP: کل پرداخت‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان، IX_1 : انتقال‌های قیمتی از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان، X_1 : انتقال‌های قیمتی از مالیات‌دهندگان (دولت) به تولیدکنندگان است. با توجه به شکل ۱، مشاهده می‌شود که هزینه حمایت از تولیدکنندگان توسط مصرف‌کنندگان و مالیات‌دهندگان تأمین می‌شود. حمایت مصرف‌کنندگان تنها براساس حمایت از قیمت بازاری انجام می‌پذیرد. اما مالیات‌دهندگان (دولت) افزون بر حمایت از قیمت بازاری با پرداخت‌های بودجه‌ای نیز از تولیدکنندگان حمایت به عمل می‌آورند. اگر حمایت از قیمت بازاری منفی باشد به این معنی است که از تولیدکنندگان به نفع مصرف‌کنندگان و مالیات‌دهندگان، مالیات گرفته می‌شود (Hosseini, 2013). در ادامه ابتدا چگونگی محاسبه حمایت از قیمت بازاری، سپس مفهوم پرداخت‌های بودجه‌ای در محاسبه شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده بیان می‌شود.

شکل ۱- اجزای شاخص حمایت از تولیدکنندگان

۲-۱-۱. برآورد حمایت از قیمت بازار (MPS)

محاسبه حمایت از قیمت بازار نخستین اقدام برای برآورد مقدار حمایت از تولیدکنندگان است. به دلیل اجرای سیاست‌های حمایتی، قیمتی که تولیدکننده دریافت می‌کند با قیمت مرجع متفاوت است، به طور کلی تفاوت این دو قیمت، به عنوان حمایت از قیمت بازار شناخته می‌شود. با وجود این، اجزای آن در شرایط وارداتی و صادراتی تا حدودی متفاوت است. به طوری که کل حمایت از قیمت بازاری در شرایط وارداتی تنها شامل پرداخت‌هایی می‌شود که به دلیل تفاوت قیمت داخلی با قیمت مرجع، از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان منتقل شده است. بر این اساس، حمایت از قیمت بازاری در شرایط وارداتی بودن محصول با توجه به رابطه ۲ برآورد می‌شود. از نظر هندسی، این مقدار با قسمت هاشورخورده قسمت (ب) شکل ۲ نشان داده شده است:

$$MPS = IX_1 \rightarrow MPS = Q_P \times (P_D - P_M) \quad (۲)$$

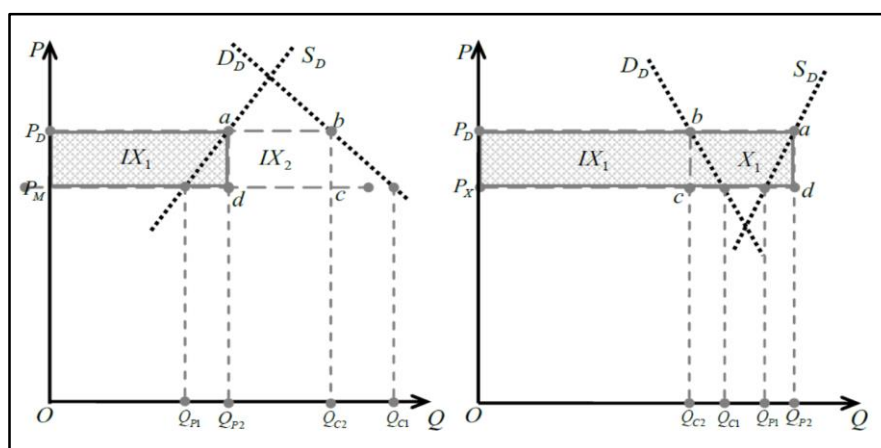
در رابطه ۲، MPS: حمایت از قیمت بازاری، IX_1 : انتقال‌های قیمتی از مصرف‌کننده به تولیدکننده، Q_P : مقدار تولید، P_D : قیمت داخلی و P_M : قیمت مرجع تعدیل‌شده برای کالای وارداتی است.

حمایت از قیمت بازار، در شرایط صادراتی بودن محصول براساس دو انتقال شکل می‌گیرد. به طوری که افزون بر انتقال از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان (IX_1)، انتقال دیگری نیز از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان صورت می‌گیرد (X_1)، به این ترتیب، کل حمایت از قیمت بازاری در شرایط صادراتی، براساس رابطه ۳ محاسبه می‌شود. از لحاظ هندسی، این حمایت، با قسمت هاشورخورده شکل (الف) در شکل ۲ نمایش داده شده است:

$$MPS = IX_1 + X_1 \rightarrow MPS = Q_C \times (P_D - P_X) + (Q_P - Q_C) \times (P_D - P_X) \quad (3)$$

در رابطه ۳، MPS: حمایت از قیمت بازاری، IX_1 : انتقال‌های قیمتی از مصرف‌کننده به تولیدکننده، X_1 : انتقال‌های قیمتی از مالیات‌دهندگان (دولت) به تولیدکنندگان، Q_C : مقدار مصرف، Q_P : مقدار تولید، P_D : قیمت داخلی و P_X : قیمت مرجع تعدیل‌شده برای کالای صادراتی است.

باید توجه شود که شکل ۲ با فرض بیشتر بودن قیمت داخلی نسبت به قیمت مرجع رسم شده است؛ حتی اگر قیمت بازاری کمتر از قیمت مرجع باشد، نیز روابط فوق کماکان برقرار است. تنها تفاوت آن است که در این صورت، جریان انتقال‌ها منفی بوده و تفسیر آن عکس حمایت است. به بیان دیگر، انتقال‌های قیمتی از تولیدکننده به مصرف‌کننده صورت می‌گیرد و حمایت از قیمت بازاری منفی شده و نشان‌دهنده مالیات پنهان گرفته شده از تولیدکننده است (Hosseini, 2013).

الف) محصول صادراتی

ب) محصول وارداتی

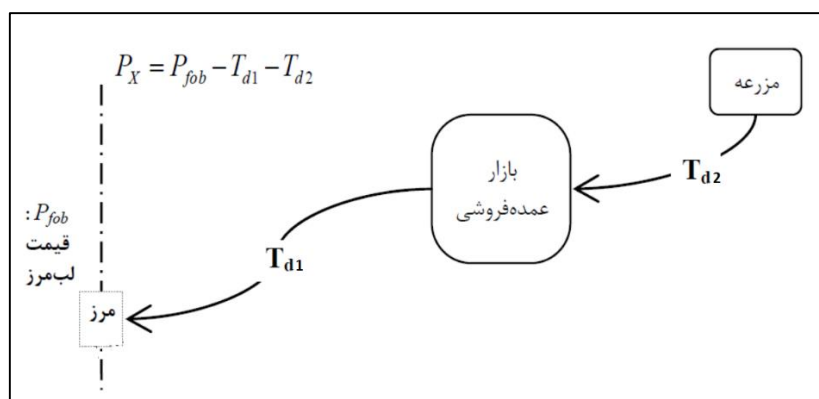
شکل ۲- نمودار حمایت از قیمت بازاری در شرایط واردات یا صادراتی بودن محصول

نحوه تعیین قیمت مرجع: همان‌طور که گفته شد، برای ارزیابی سیاست‌های حمایتی که بر قیمت بازار اثر می‌گذارد باید قیمت حمایت شده با یک قیمت مرجع صادراتی یا وارداتی (P_X یا P_M) مقایسه شود. قیمت مرجع، قیمتی است که هیچ گونه سیاست حمایتی در قبال آن ارائه نشده و مبنای مقایسه با قیمت سرمرزعه صورت می‌گیرد. به‌طور معمول، قیمت بازارهای جهانی به‌عنوان قیمت مرجع مورد استفاده قرار می‌گیرد. با وجود این، باید تعدیل‌هایی درباره آن انجام پذیرد. این مسئله در خصوص کالاهای وارداتی یا صادراتی تا حدودی متفاوت است.

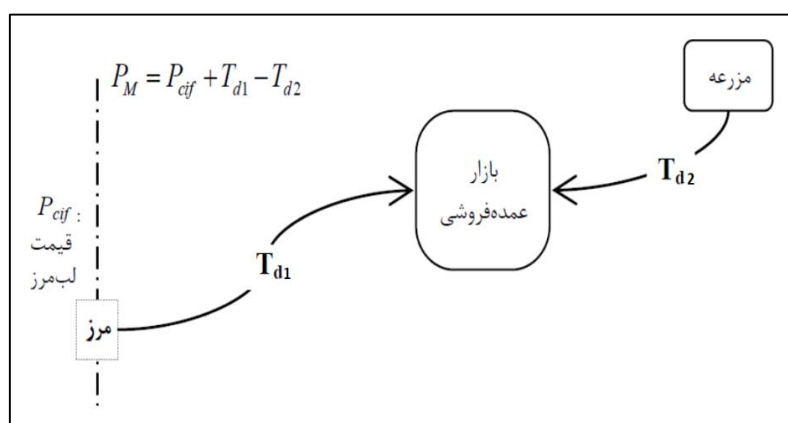
الف) محصول صادراتی: در شکل ۳، نحوه تعیین قیمت مرجع برای یک کالای صادراتی نشان داده شده است. در این شکل، P_X : قیمت مرجع کالای صادراتی، P_{fob} : قیمت کالا در لب مرز کشور صادرکننده، T_{d2} : هزینه‌های انتقال از مزرعه به بازار عمده‌فروشی و T_{d1} : هزینه‌های انتقال از بازار عمده‌فروشی به لب مرز است. در خصوص قیمت مرجع کالای صادراتی باید هزینه‌های انتقال آن از مزرعه به لب مرز از قیمت صادراتی (P_{fob}) کسر شود. این هزینه‌ها دو جزء هزینه‌های انتقال از مزرعه به بازار عمده‌فروشی (T_{d2}) و هزینه‌های انتقال از بازار عمده‌فروشی به لب مرز را شامل می‌شود.

ب) محصول وارداتی: در شکل ۴، نحوه تعیین قیمت مرجع برای یک کالای وارداتی نشان داده شده است. در این شکل، P_M : قیمت مرجع کالای وارداتی، P_{cif} : قیمت کالا در لب مرز کشور واردکننده، T_{d2} : هزینه‌های انتقال از مزرعه به بازار عمده‌فروشی و T_{d1} : هزینه‌های انتقال از بازار عمده‌فروشی به لب مرز است. در مورد قیمت مرجع کالای وارداتی باید هزینه‌های انتقال آن از لب مرز به بازار عمده‌فروشی (T_{d1}) به قیمت وارداتی افزوده شود. به این ترتیب، قیمت کالای وارداتی را می‌توان با قیمت عمده‌فروشی کالای تولید داخل مقایسه کرد. از آنجا که کالای تولید داخل نیز برای انتقال به بازار عمده‌فروشی متحمل هزینه‌هایی می‌شود، برای اینکه بتوان قیمت کالای وارداتی را به‌عنوان قیمت مرجع با قیمت سرمرزعه مقایسه کرد، باید هزینه‌های انتقال

محصول به بازار عمده‌فروشی (T_{d2}) از آن کسر شود (Hosseini, 2013).

شکل ۳- نمودار چگونگی تعیین قیمت مرجع کالای صادراتی

شکل ۴- نمودار چگونگی تعیین قیمت مرجع کالای وارداتی

تعیین نرخ ارز مناسب برای تعیین قیمت مرجع: یکی از متغیرهای مهمی که در محاسبه قیمت مرجع و در نتیجه برآورد شاخص‌های حمایت از تولیدکننده و مصرف‌کننده باید مورد توجه قرار گیرد، نرخ ارز است. به این دلیل که سیاست‌های ارزی و تغییرات نرخ ارز به دو صورت بر مقدار حمایت از محصولات منتخب اثرگذار است. کاهش (افزایش) نرخ ارز از یک سو موجب کاهش (افزایش) قیمت‌های وارداتی (صادراتی) می‌شود که این تغییرات به افزایش (کاهش) حمایت از قیمت بازاری منجر خواهد شد. از سوی دیگر با کاهش (افزایش) نرخ ارز، قیمت وارداتی مواد سوختی و نهاده‌های وارداتی تولید کاهش (افزایش) می‌یابد که سبب می‌شود، یارانه مربوط به انرژی و یارانه نهاده‌ها کاهش (افزایش) یابد. بنابراین انتخاب نرخ ارز مناسب و دقیق به‌منظور برآورد درست مقادیر حمایت ضروری است. با چشم‌پوشی از چگونگی تعدیل قیمت مرجع در خصوص وارداتی و صادراتی بودن کالا، باید توجه داشت که در حالت عادی امکان استفاده از قیمت‌های بین‌المللی به‌عنوان قیمت مرجع وجود ندارد، چرا که واحد ارزی آن متفاوت از واحد ارزی ایران است. از این‌رو، تعدیل دیگری باید صورت پذیرد. به‌طور متعارف، این تعدیل با استفاده از نرخ ارز انجام می‌گیرد و معادل داخلی قیمت بین‌المللی از حاصلضرب قیمت مرجع بین‌المللی در نرخ ارز محاسبه می‌شود. با این حال باید توجه داشت که در بسیاری از سال‌ها با نرخ‌های ارز چندگانه مواجه بوده‌ایم که انتخاب نرخ مناسب از بین آنها دشوار است. از سوی دیگر، با توجه به نوسانات شدید نرخ ارز غیر رسمی و واقعی نبودن آن و انحراف آن از مقدار تعادلی بازاری، نتایج حاصل می‌تواند گمراه‌کننده باشد (Hosseini, 2013). به‌دلیل اهمیت زیاد این مسئله تلاش می‌شود که با استفاده از یک روش‌شناسی مناسب و دقیق، مقادیر نرخ ارز واقعی برآورد شده و مقادیر حمایت با نرخ ارز مناسب مورد ارزیابی قرار گیرد.

در طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲ در ایران با نرخ‌های ارز چندگانه از جمله نرخ ارز نیمایی، نرخ ارز رسمی، نرخ ارز بازار آزاد، نرخ ارز سنا و نرخ ارز مبادله‌ای روبه‌رو بوده‌ایم. از آنجا که محصولات بخش شیلات صادراتی بوده و مورد حمایت‌های ارزی قرار نمی‌گیرد، استفاده از نرخ ارز رسمی برای محاسبه حمایت‌های قیمتی از محصولات شیلاتی مناسب نمی‌باشد. همچنین نرخ ارز آزاد به دلیل رشد قابل توجه در طی سال‌های مورد بررسی (۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲) برای محاسبه قیمت مرجع محصولات شیلاتی سبب انحراف در نتایج می‌شود. بنابراین، در این مطالعه برای محاسبه قیمت مرجع برای محصولات شیلاتی از نرخ ارز واقعی استفاده می‌شود که در رابطه ۴ آمده است. از آنجا که در گمرکات جمهوری اسلامی ایران ترخیص نهاده‌های وارداتی در طی سال‌های مورد بررسی براساس نرخ ارز نیمایی انجام شده است، برای تعیین قیمت مرجع نهاده‌های وارداتی مورد استفاده در بخش شیلات (ذرت، جو و کنجاله مورد استفاده در خوراک آبزیان) به منظور محاسبه حمایت یارانه نهاده‌ای از نرخ ارز نیمایی استفاده می‌شود.

$$RER = e \times (P_F/P_D) \quad (4)$$

در رابطه ۴، RER: نرخ ارز واقعی، e: نرخ ارز اسمی دلار (نرخ ارز بازار غیر رسمی)، P_F : شاخص قیمت مصرف‌کننده آمریکا و P_D : شاخص قیمت مصرف‌کننده ایران است.

۲-۱-۲. پرداخت‌های بودجه‌ای (انتقال‌های غیر قیمتی)

همان‌طور که گفته شد، دلیل بخشی از انتقال‌ها این است که اجرای سیاست‌های حمایتی بر سطح قیمت بازار تأثیر می‌گذارد (حمایت از قیمت بازار). افزون بر این، انتقال‌های دیگری نیز وجود دارد که در آن اجرای سیاست، بدون اثرگذاری بر قیمت‌های بازاری، به انتقال بین گروه‌های ذی‌نفع بازار منجر می‌شود. چنین انتقال‌ها و حمایت‌هایی، به‌طور کلی بر مبنای پرداخت‌های بودجه‌ای مستقیم که به‌طور مشخص در بودجه‌های سالانه در نظر گرفته می‌شود و حمایت براساس درآمدهای غیرمستقیم-مبالغ آن به‌طور مشخص در بودجه‌های سالانه بیان نشده اما اعمال یک سری سیاست‌ها موجب چنین پرداخت‌هایی به ذی‌نفعان بازارهای کشاورزی می‌شود، ایجاد می‌گردد. از جمله انتقال‌های غیرقیمتی می‌توان به «پرداخت‌های بودجه‌ای» اشاره کرد. در واقع پرداخت‌های بودجه‌ای آشکارترین انتقال‌های سیاستی هستند. مقدار آنها نیاز به برآورد ندارد و با بررسی و مطالعه برنامه‌ها و قوانین بودجه، می‌توان مقدار این انتقال‌ها را به‌دست آورد.

سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در روش‌شناسی خود هفت دسته از پرداخت‌های بودجه‌ای را معرفی می‌کند که شامل پرداخت‌ها براساس مقدار محصول، پرداخت‌ها براساس سطح زیرکشت یا تعداد دام، پرداخت‌ها براساس سابقه مشارکت در برنامه‌های کشاورزی، پرداخت‌ها براساس استفاده از نهاده‌های یارانه‌ای، پرداخت‌ها به منظور محدود کردن استفاده از نهاده‌های خاص، پرداخت‌ها براساس درآمد کلی کشاورزان و سایر پرداخت‌ها می‌شود. به نظر می‌رسد بتوان پرداخت‌های بودجه‌ای ایران را بر چهار نوع از پرداخت‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی شامل پرداخت‌های مبتنی بر سطح زیرکشت یا تعداد دام، پرداخت‌های مبتنی بر مقدار محصول، پرداخت‌های مبتنی بر استفاده از نهاده و دیگر پرداخت‌ها (مانند یارانه تسهیلات) منطبق کرد. با بررسی‌های صورت گرفته در بخش شیلات، در حال حاضر می‌توان به دو نوع پرداخت بودجه‌ای شامل «پرداخت‌های مبتنی بر استفاده از نهاده یا یارانه‌های نهاده تولید» و «بودجه عمومی بخش شیلات» اشاره کرد.

یارانه‌هایی که در بخش کشاورزی ایران به نهاده‌های تولید پرداخت می‌شود، شامل یارانه ذرت، کنجاله سویا، پودر ماهی و جو در زیر بخش دام و طیور و یا بخش شیلات و انواع کود و سموم شیمیایی در بخش زراعت و باغبانی است. از آنجا که بخشی از نهاده‌های مصرفی در کشور از منابع داخلی و با قیمت‌های مداخله‌ای تأمین و بخشی در بازار آزاد مبادله می‌شود، تولیدکنندگان با دو قیمت در داخل کشور روبه‌رو هستند. همچنین قیمت بازار آزاد داخلی نیز تحت تأثیر مداخله‌های دولت و سیاست‌های ارزی با قیمت جهانی متفاوت است. از این‌رو، تمامی نهاده‌های وارداتی به کشور (از جمله ذرت، جو و کنجاله سویا) به‌نحوی مورد حمایت دولت است. از آنجا که آمار دقیقی از قیمت و مقدار نهاده‌های وارداتی مصرفی در بخش‌های مختلف (از جمله بخش شیلات) در دسترس نیست، مقدار کل حمایت از نهاده‌های وارداتی، از حاصلضرب اختلاف قیمت یارانه‌ای و جهانی این نهاده‌ها در مقدار مصرف هر محصول با استفاده از رابطه ۵ محاسبه می‌شود.

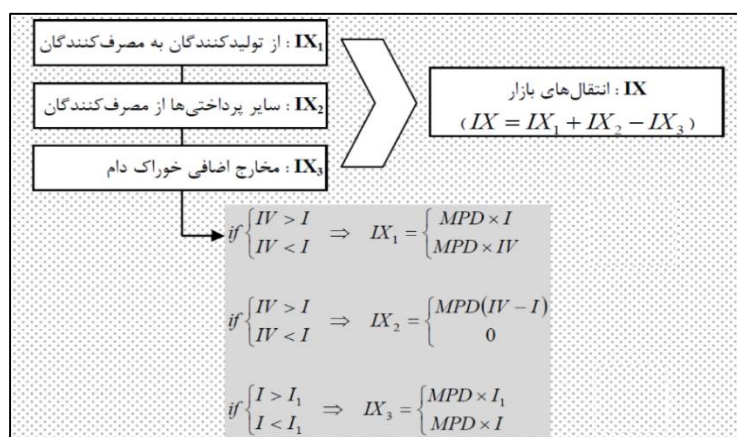
$$Q_K \times (P_M - P_D) \quad (5)$$

در رابطه ۵، P_M : قیمت مرجع تعدیل شده نهاده، P_D : قیمت یارانه‌ای یا مورد حمایت نهاده و Q_K : مقدار مصرف نهاده است. سهم هر محصول از کل نهاده مصرفی در بخش شیلات، براساس مقدار مصرف نهاده در تولید هر کیلو (استفاده از ضریب تبدیل غذایی) و میزان تولید محصول مورد نظر در کشور محاسبه می‌شود (Hosseini, 2013).

۲-۲. انواع انتقال‌های قیمتی بین کنشگران بازار محصول

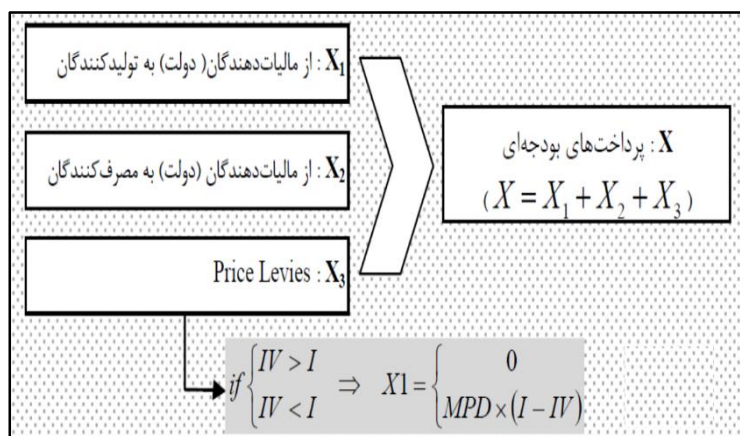
با بررسی همه‌جانبه چگونگی تعیین و محاسبه قیمت مرجع، یک سری انتقال‌های قیمتی ناشی از تفاوت قیمت داخلی و قیمت مرجع بین کنشگران بازار محصول صورت می‌گیرد. به‌طور کلی این انتقال‌ها را می‌توان به دو گروه انتقال‌های بازار و بودجه‌ای تقسیم کرد.

الف) انتقال‌های بازاری: انتقال‌های بازاری (IX) به آن دسته از انتقال‌هایی گفته می‌شود که از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان یا دیگر گروه‌ها (مانند واردکنندگان و ...) پرداخت می‌شود. به‌طور مشخص انتقال‌های بازاری را می‌توان به سه انتقال از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان (IX_1)، دیگر انتقال‌ها از مصرف‌کنندگان (IX_2)، و مخارج اضافی خوراک دام (IX_3) تقسیم کرد. مخارج اضافی غذای دام انتقال‌های قیمتی از تولیدکنندگان محصولات دامی به تولیدکنندگان غذای دام (تولیدکنندگان محصولات زراعی مثل ذرت) را نشان می‌دهد که در شکل ۵ نشان داده شده است. در شکل ۵، IV : مقدار مصرف از کالای مورد بررسی (در اینجا شیلات)، I : تولید کالای مورد بررسی، IX_1 : انتقال از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان، IX_2 : انتقال از مصرف‌کنندگان به واردکنندگان یا دولت، IX_3 : انتقال از تولیدکنندگان محصولات دامی به تولیدکنندگان غذای دام (محصولات زراعی) و MPD : شکاف قیمتی بین قیمت داخل و مرجع تعدیل شده کالای مورد بررسی است. همان‌طور که روابط شکل ۵ نشان می‌دهند چگونگی محاسبه هر انتقال، در شرایط وارداتی (مقدار مصرف بیشتر از مقدار تولید) یا صادراتی (مقدار تولید بیشتر از مصرف بودن محصول متفاوت است. برای مثال در شرایط کالای صادراتی (مانند بخش شیلات) انتقال‌های قیمتی از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان، از حاصلضرب شکاف قیمتی در مقدار مصرف تعیین می‌شود.

شکل ۵- انواع انتقال‌های بازاری

ب) انتقال‌های بودجه‌ای: انتقال‌های بودجه‌ای (X) به آن دسته از انتقال‌هایی گفته می‌شود که از مالیات‌دهندگان (دولت) به تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان پرداخت می‌شود. در روش‌شناسی برآورد حمایت‌ها، انتقال‌های بودجه‌ای را می‌توان به سه انتقال از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان (X_1)، انتقال از مالیات‌دهندگان به مصرف‌کنندگان (X_2) و مالیات‌های قیمتی (که در ایران وجود ندارد) تقسیم کرد که در شکل ۶ نشان داده شده است. در این شکل، IV : مقدار مصرف از کالای مورد بررسی، I : مقدار تولید، X_1 : انتقال از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان و MPD : شکاف قیمتی بین قیمت داخل و مرجع تعدیل شده کالای مورد بررسی است. انتقال از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان (X_1)، از حاصلضرب شکاف قیمتی در شکاف بین تولید و مصرف به‌دست می‌آید.

شکل ۶- انواع انتقال‌های بودجه‌ای

داده‌ها: در محاسبه شاخص حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در این مطالعه اشاره به چند نکته ضروری است: (۱) از آنجا که بخش شیلات دارای انواع گونه‌های مختلفی از ماهیان بوده و اطلاعات کافی در مورد تمام آنها وجود ندارد، در این پژوهش با توجه به اطلاعات موجود از سازمان شیلات ایران و با استفاده از اطلاعات مربوط به شاخص قیمت تولیدکننده بانک مرکزی، برای محاسبه شاخص حمایت از شیلات ایران سه زیر بخش آبی‌پروری، آب‌های شمال و آب‌های جنوب و کل بخش شیلات در نظر گرفته شد و اطلاعات مربوط به میزان و ارزش تولید، میزان مصرف و میانگین قیمت انواع ماهی در سه زیر بخش مورد اشاره محاسبه شد. (۲) برای کاهش میزان خطا و انحراف در نتایج، برای محاسبه میانگین قیمت آبزیان در کل بخش شیلات از میانگین وزنی استفاده شد، که به‌طوری که سهم هر بخش در تولید به‌عنوان وزن در نظر گرفته شد. بنابراین، میانگین قیمت آبزیان در کل بخش شیلات از مجموع حاصلضرب میانگین قیمت انواع ماهی در هر زیر بخش در سهم تولید آنها به‌دست آمد. (۳) با توجه به وجود مازاد مصرف و صادراتی بودن محصولات شیلاتی، در محاسبه قیمت مرجع لازم است که هزینه‌های بازاریابی (شامل حمل و نقل، فرآوری و بسته‌بندی و ...) از قیمت لب مرز کسر شود؛ اما از آنجا که اطلاعات دقیقی در مورد این هزینه‌ها در بخش شیلات وجود ندارد، در این پژوهش با توجه به مطالعات انجام شده (Arsalanbod and Shahbazi, 2018; Gawa et al., 2017; Hafezieh and Farabi, 2018; Jahan et al., 2024)، دو سناریو ۱۰ و ۱۵ درصد میانگین قیمت تولیدکننده در هر زیر بخش به عنوان هزینه بازاریابی در نظر گرفته شد. (۴) از آنجا که سیستم چندنرخ ارزی در کشور وجود دارد و انتخاب نرخ ارز مناسب برای محاسبه قیمت مرجع مشکل است، در این مطالعه برای محاسبه قیمت مرجع مربوط به محصولات صادراتی از نرخ ارز واقعی و برای محاسبه قیمت مرجع نهاده‌های وارداتی مورد استفاده در آبی‌پروری (ذرت، جو و کنجاله سویا) از نرخ ارز نیمایی استفاده شد. در واقع برای محصولات صادراتی استفاده از نرخ ارز آزاد به‌دلیل رشد قابل توجه در سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲ مناسب نیست؛ همچنین در گمرک جمهوری اسلامی ایران مبنای ترخیص نهاده‌های وارداتی در سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲، نرخ ارز نیمایی بوده است. (۵) برای محاسبه میزان نهاده مورد استفاده در آبزیان پرورشی از معیار «ضریب تبدیل خوراک»^۱ استفاده شد. این ضریب مفهومی است که به‌طور عمومی مشخص‌کننده میزان تبدیل خوراک مصرفی توسط آبزیان به وزن زنده است. به بیان ساده‌تر می‌توان بیان نمود که این مفهوم مشخص‌کننده ارتباط میزان خوراک مصرفی آبزیان با گوشت تولیدی توسط آن است. در این مطالعه برای محاسبه میزان نهاده مورد استفاده در بخش شیلات، از حاصلضرب ضریب تبدیل غذایی (ارائه‌شده توسط سازمان شیلات) در میزان تولید آبزیان به‌دست آمد.

^۱Feed conversion ratio

۳. یافته‌های پژوهش و بحث

محصولات شیلاتی با توجه به ارزش غذایی آن در تأمین پروتئین و ویژگی‌های آن در مقایسه با گوشت قرمز و گوشت مرغ دارای اهمیت به‌سزایی در سبد غذایی خانوار است. با توجه به نقش گوشت ماهی در سلامت جامعه، سهم آن در سبد خوراکی خانوار و روند رو به گسترش مصرف آن، بررسی حمایت از تولید این محصول، به برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کمک می‌کند. بررسی وضعیت تولید، مصرف و صادرات محصولات شیلات و آبریان پرورشی در دوره ۱۴۰۲-۱۴۰۰ نشان می‌دهد که بخش شیلات همواره دارای مازاد تولید بوده و صادرات محور می‌باشد (سالنامه سازمان شیلات ایران، ۱۴۰۲). در ادامه محاسبات مربوط به میزان حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات ارائه می‌شود.

۱-۳. بررسی مقادیر حمایت بازاری از تولیدکنندگان بخش شیلات

شاخص حمایت از قیمت بازاری (MPS) نشان‌دهنده سیاست‌های مؤثر بر قیمت و سیاست‌های ارزی است که به شکل ارزش پولی و درصدی محاسبه می‌شود. براساس روش‌شناسی بیان شده در بخش مواد و روش، معیار حمایت از قیمت بازاری بیانگر انتقال به تولیدکنندگان از مصرف‌کنندگان، مالیات‌دهندگان و واردکنندگان است. شاخص درصد حمایت از قیمت بازاری (MPS%) نیز نسبت تفاوت قیمت دریافتی تولیدکنندگان داخلی را با قیمت جهانی تعدیل شده با نرخ ارز واقعی نسبت به قیمت جهانی نشان می‌دهد. نتایج محاسبات حمایت از قیمت بازاری برای سه بخش صید آب‌های شمال، صید آب‌های جنوب و آبرزی پروری و کل بخش شیلات در دوره ۱۴۰۲-۱۴۰۰ در جدول ۱ ارائه شده است. بر اساس نتایج حاصل، با فرض ۱۰ درصدی قیمت تولیدکننده به‌عنوان هزینه بازاریابی، میانگین میزان انتقال قیمتی مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان برای کل بخش شیلات، آبرزی پروری، آب‌های جنوب و آب‌های شمال به‌ترتیب ۱۰/۴، ۱۰/۲، ۱۱/۵ و ۱۵/۵ درصد از کل ارزش تولید بخش شیلات است؛ با افزایش هزینه بازاریابی به ۱۵ درصد قیمت تولیدکننده، میزان این انتقال به‌ترتیب به ۱۴/۸، ۱۴/۶، ۱۵/۹ و ۲۰/۵ درصد کل ارزش تولید افزایش می‌یابد. علت این افزایش آن است که با افزایش هزینه بازاریابی، قیمت مرجع کمتر شده و با افزایش شکاف قیمتی، میزان حمایت افزایش می‌یابد. همچنین، با فرض ۱۰ درصدی قیمت تولیدکننده به‌عنوان هزینه بازاریابی، میانگین میزان انتقال قیمتی مالیات‌دهندگان (دولت) به تولیدکنندگان برای کل بخش شیلات، آبرزی پروری، آب‌های جنوب و آب‌های شمال به‌ترتیب ۱/۴، ۱/۳۶، ۱/۴۱ و ۰/۰۰۲ درصد از کل ارزش تولید است؛ با افزایش هزینه بازاریابی به ۱۵ درصد قیمت تولیدکننده، میزان این انتقال به‌ترتیب به ۲/۰۱، ۱/۹۶، ۱/۹۸ و ۰/۰۰۳ درصد کل ارزش تولید افزایش می‌یابد. بنابراین، میزان حمایت مالیات‌دهندگان (به‌ویژه دولت) از تولیدکنندگان بخش شیلات بسیار کم بوده و زیر دو درصد است. در نهایت کل حمایت بازاری از تولیدکنندگان بخش شیلات (مجموع انتقال از مصرف‌کنندگان و مالیات‌دهندگان) با فرض ۱۰ درصدی قیمت تولیدکننده به‌عنوان هزینه بازاریابی برای کل بخش شیلات، آبرزی پروری، آب‌های جنوب و آب‌های شمال به‌ترتیب ۱۱/۸، ۱۱/۵، ۱۲/۹ و ۱۵/۵ درصد ارزش کل تولید است و با افزایش هزینه بازاریابی به ۱۵ درصد قیمت تولیدکننده میزان انتقال حمایت بازاری به ۱۶/۸، ۱۶/۵، ۱۷/۹ و ۲۰/۵ درصد افزایش می‌یابد. در مجموع حمایت بازاری از بخش شیلات، در حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد از کل ارزش تولیدات شیلات را در بر می‌گیرد.

۲-۳. بررسی مقادیر حمایت بودجه‌ای از تولیدکنندگان بخش شیلات

براساس آنچه در قسمت‌های پیشین بیان شد، حمایت از تولیدکنندگان علاوه بر حمایت‌های بازاری، حمایت‌های بودجه‌ای را نیز در برمی‌گیرد. یارانه‌های تولیدی که در این بخش یارانه‌های بودجه‌ای نامیده می‌شود، با کاهش هزینه تولید از آبرزی پروران حمایت می‌کند. لازم به ذکر است که این پرداخت‌ها به شکل پرداخت مستقیم یارانه نبوده و به‌طور معمول به شکل سیاست‌های قیمتی در بازار نهاده و توزیع نهاده ارزان قیمت اعمال می‌شود. از این‌رو بخش عمده‌ای از حمایت بودجه‌ای از تولیدکنندگان آبرزی را حمایت‌های قیمتی در بازار نهاده در برمی‌گیرد. براساس اطلاعات سازمان شیلات، یارانه پرداختی به نهاده‌های مهم خوراک آبریان شامل کتجاله، ذرت و جو است. بخش دیگری از حمایت بودجه‌ای برای بخش شیلات شامل سرمایه‌گذاری در این بخش از محل بودجه عمومی است. لازم به ذکر است که براساس نظر کارشناسان بخش شیلات، هیچ‌گونه حمایتی از انرژی مورد استفاده در بخش شیلات (به‌ویژه سوخت) صورت نمی‌گیرد. توضیح آنکه برای شناورهای ماهیگیری در آب‌های شمال و جنوب تنها به صیادان مجوز

دریافت سوخت با نرخ عادی (قیمت دریافت سوخت برای همه افراد جامعه) صادر می‌شود و در صورت انجام صید در فصل قبل، مجوز جدید برای آنها صادر می‌شود. سوخت مورد استفاده در بخش آبی‌پروری نیز به صورت نرخ عادی است و حمایتی در این زمینه صورت نمی‌گیرد. علاوه بر این، تسهیلات اعطا شده به تولیدکنندگان نیز مشابه با سایر زیربخش‌های کشاورزی با نرخ سود بانک مرکزی پرداخت می‌شود و حمایتی از نظر تسهیلات ارزان قیمت انجام نمی‌شود. میزان کودهای شیمیایی مورد استفاده در آبی‌پروری نیز بسیار ناچیز بوده و تفاوت چندانی با قیمت آن در سایر بخش‌های کشاورزی ندارد و بنابراین در این زمینه هم حمایتی صورت نمی‌گیرد.

جدول ۱- درصد حمایت بازاری از تولیدکنندگان از کل ارزش تولید به تفکیک زیربخش‌ها

زیر بخش	سال	درصد انتقال قیمتی از مصرف‌کنندگان به تولیدکنندگان		درصد انتقال قیمتی از مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان		درصد کل انتقال قیمتی حمایت بازاری به تولیدکنندگان	
		هزینه بازاریابی		هزینه بازاریابی		هزینه بازاریابی	
		۱۰ درصد	۱۵ درصد	۱۰ درصد	۱۵ درصد	۱۰ درصد	۱۵ درصد
کل بخش شیلات	۱۴۰۰	۱۱٪/۶	۱۶٪/۲	۱٪/۰۳	۱٪/۴۰	۱۲٪/۶	۱۷٪/۶
	۱۴۰۱	۹٪/۸	۱۴٪/۲	۱٪/۵۲	۲٪/۱۱	۱۱٪/۳	۱۶٪/۳
	۱۴۰۲	۹٪/۷	۱۴٪	۱٪/۷۸	۲٪/۵۲	۱۱٪/۵	۱۶٪/۵
	میانگین	۱۰٪/۴	۱۴٪/۸	۱٪/۴۴	۲٪/۰۱	۱۱٪/۸	۱۶٪/۸
	۱۴۰۰	۱۱٪/۵	۱۶٪	۱٪/۳۸	۱٪/۹۲	۱۲٪/۹	۱۷٪/۹
آبی‌پروری	۱۴۰۱	۱۰٪	۱۴٪/۶	۱٪/۰	۱٪/۴۵	۱۱٪	۱۶٪
	۱۴۰۲	۹٪	۱۳٪/۲	۱٪/۷۰	۲٪/۵۰	۱۰٪/۷	۱۵٪/۷
	میانگین	۱۰٪/۲	۱۴٪/۶	۱٪/۳۶	۱٪/۹۶	۱۱٪/۵	۱۶٪/۵
	۱۴۰۰	۱۳٪/۱	۱۷٪/۹	۰٪/۶۸	۰٪/۹۲	۱۳٪/۸	۱۸٪/۸
	۱۴۰۱	۱۱٪	۱۵٪/۳	۱٪/۸۴	۲٪/۵۵	۱۲٪/۸	۱۷٪/۸
آب‌های جنوب	۱۴۰۲	۱۰٪/۳	۱۴٪/۵	۱٪/۷۳	۲٪/۴۵	۱۲٪	۱۷٪
	میانگین	۱۱٪/۵	۱۵٪/۹	۱٪/۴۱	۱٪/۹۸	۱۲٪/۹	۱۷٪/۹
	۱۴۰۰	۱۹٪/۶	۲۴٪/۶	۰٪/۰۰۲۵	۰٪/۰۰۳۱	۱۹٪/۶	۲۴٪/۶
	۱۴۰۱	۱۴٪	۱۹٪	۰٪/۰۰۱۷	۰٪/۰۰۲۳	۱۴٪	۱۹٪
	۱۴۰۲	۱۲٪/۷	۱۷٪/۷	۰٪/۰۰۱۵	۰٪/۰۰۲۲	۱۲٪/۷	۱۷٪/۷
آب‌های شمال	میانگین	۱۵٪/۵	۲۰٪/۵	۰٪/۰۰۱۹	۰٪/۰۰۲۵	۱۵٪/۵	۲۰٪/۵

ماخذ: محاسبات محقق

نتایج حاصل از برآورد حمایت بودجه‌ای در جدول ۲ ارائه شده است که «حمایت نهاده‌ای (ذرت، جو و کنجاله)» و «سرمایه‌گذاری در بخش شیلات از بودجه عمومی» را شامل می‌شود. محاسبه قیمت مرجع مربوط به نهاده‌های وارداتی شامل مراحل زیر است: (۱) محاسبه قیمت سیف نهاده (قیمت نهاده در بندر ایران) با افزودن هزینه‌های هزینه حمل، بیمه و پرمیوم به قیمت جهانی نهاده، (۲) محاسبه ارزش ریالی نهاده وارداتی با نرخ ارز نیمایی، (۳) افزایش هزینه‌های ترخیص کالا شامل هزینه نقل و انتقال ارز، هزینه های گمرکی (شامل تعرفه، عوارض و مالیات بر ارزش افزوده به میزان یک درصد)، هزینه آزمایشگاه قرنطینه دامپزشکی، هزینه مجوز استاندارد، عوارض وزارت راه، هزینه انبارداری و سایر هزینه‌ها (۷ درصد ارزش ریالی نهاده در بندر). پس از محاسبه قیمت مرجع می‌توان شکاف قیمتی حاصل از اختلاف قیمت مصوب نهاده از قیمت مرجع را محاسبه کرد و با ضرب نمودن آن در میزان نهاده مورد استفاده در زیر بخش‌های شیلات، برآوردی از میزان حمایت نهاده‌ای در این بخش را به دست آورد. براساس نتایج جدول ۲، حمایت از نهاده‌های در حدود ۹۰ درصد از کل حمایت بودجه‌ای را در طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲ شامل می‌شود و تنها ده درصد مربوط به سرمایه‌گذاری از بودجه عمومی است. علاوه بر این، سهم حمایت بودجه‌ای از ارزش کل تولید در سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب ۱۲/۸، ۱۰/۲ و ۸/۹ درصد بوده است. به طور میانگین سهم حمایت بودجه‌ای از کل ارزش تولید در طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲ در حدود ۱۰/۶ درصد بوده است.

جدول ۲- سهم درصدی حمایت‌های بودجه‌ای از تولیدکنندگان بخش شیلات در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۰

نوع حمایت بودجه‌ای	نوع نهاده	سهم درصدی در سال ۱۴۰۰	سهم درصدی در سال ۱۴۰۱	سهم درصدی در سال ۱۴۰۲
ذرت		٪۳۳/۵	٪۳۴/۹	٪۳۰/۷
سیاست قیمتی نهاده (حمایت نهاده‌ای)	جو	٪۲۵/۵	٪۲۶/۱	٪۱۹/۵
	انواع کنجاله	٪۳۰/۸	٪۲۷/۲	٪۴۱
	جمع	٪۸۹/۸	٪۸۸/۱	٪۹۱/۲
سرمایه‌گذاری از بودجه عمومی		٪۱۰/۲	٪۱۱/۹	٪۸/۸
سهم حمایت بودجه‌ای از ارزش کل تولید		٪۱۲/۸	٪۱۰/۲	٪۸/۹

ماخذ: سالنامه آماری شیلات (۱۳۹۸-۱۴۰۲) و محاسبات محقق

۳-۳. بررسی حمایت کل از تولیدکنندگان بخش شیلات

در جدول ۳، سهم حمایت کل از تولیدکنندگان بخش شیلات و اجزای آن یعنی حمایت بازاری و حمایت بودجه‌ای ارائه شده است. شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده که مجموع حمایت از قیمت بازاری و حمایت‌های بودجه‌ای را نشان می‌دهد، بیانگر آن است که سیاست‌های حمایتی به سمت حمایت از تولید و تولیدکننده در جریان است. در شکل ۷ نیز روند حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در دوره ۱۴۰۲-۱۴۰۰ ترسیم شده است. براساس نتایج، برآورد حمایت کل از تولیدکنندگان بخش شیلات با فرض ۱۰ درصدی قیمت تولیدکننده به عنوان هزینه بازاریابی برای سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب ۲۴/۴، ۱۹/۹ و ۱۸/۷ درصد ارزش کل تولید بوده است و با افزایش هزینه بازاریابی به ۱۵ درصد قیمت تولیدکننده میزان حمایت کل بخش شیلات به ۲۹/۱، ۲۴/۴ و ۲۲/۹ درصد افزایش می‌یابد. در واقع در طی دوره ۱۴۰۲-۱۴۰۰ میزان حمایت کل از بخش شیلات روند کاهشی داشته است و میانگین آن طی همین دوره در هزینه بازاریابی ۱۰ و ۱۵ درصد به ترتیب ۱۸۵۶۷۳ و ۲۲۸۶۶۹ میلیارد ریال با سهم ۲۱ و ۲۵/۴ درصد از ارزش تولید کل بخش شیلات بوده است. همچنین میزان حمایت دولت از تولیدکنندگان بخش شیلات (شامل مجموع انتقال از مالیات‌دهندگان و حمایت بودجه‌ای) با فرض ۱۰ درصدی قیمت تولیدکننده به عنوان هزینه بازاریابی برای سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب ۱۳/۸، ۱۱/۷ و ۱۰/۷ درصد ارزش کل تولید بوده است و با افزایش هزینه بازاریابی به ۱۵ درصد قیمت تولیدکننده میزان حمایت کل بخش شیلات به ۱۴/۲، ۱۲/۳ و ۱۱/۴ درصد افزایش می‌یابد. در واقع در طی دوره ۱۴۰۲-۱۴۰۰ میزان حمایت دولت از بخش شیلات روند کاهشی داشته است و میانگین آن طی همین دوره در هزینه بازاریابی ۱۰ و ۱۵ درصد به ترتیب ۱۲/۱ و ۱۲/۶ درصد از ارزش کل تولید بخش شیلات بوده است.

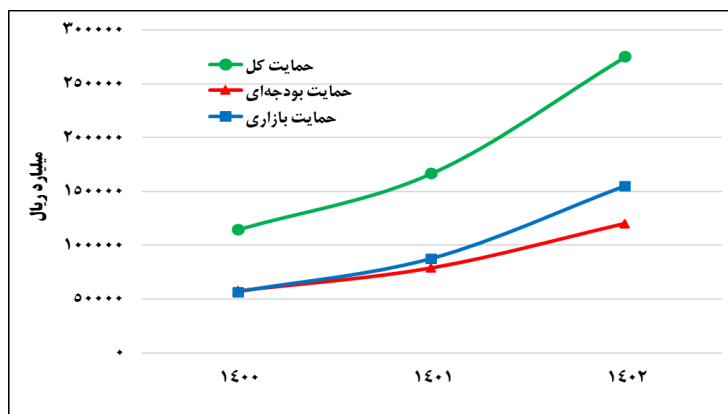
جدول ۳- سهم حمایت کل از تولیدکننده از ارزش تولید بخش شیلات در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۰

شاخص	سال ۱۴۰۰		سال ۱۴۰۱		سال ۱۴۰۲	
	هزینه بازاریابی	هزینه بازاریابی	هزینه بازاریابی	هزینه بازاریابی	هزینه بازاریابی	هزینه بازاریابی
	۱۰ درصد	۱۵ درصد	۱۰ درصد	۱۵ درصد	۱۰ درصد	۱۵ درصد
سهم حمایت بازاری	٪۱۲/۶	٪۱۷/۶	٪۱۱/۳	٪۱۶/۳	٪۱۱/۵	٪۱۶/۵
سهم حمایت بودجه‌ای	٪۱۲/۸	٪۱۲/۸	٪۱۰/۲	٪۱۰/۲	٪۸/۹	٪۸/۹
سهم حمایت کل از تولیدکننده	٪۲۴/۴	٪۲۹/۱	٪۱۹/۹	٪۲۴/۴	٪۱۸/۷	٪۲۲/۹
درصد حمایت دولتی (حمایت بودجه‌ای و مالیات‌دهندگان)	٪۱۳/۸	٪۱۴/۲	٪۱۱/۷	٪۱۲/۳	٪۱۰/۷	٪۱۱/۴

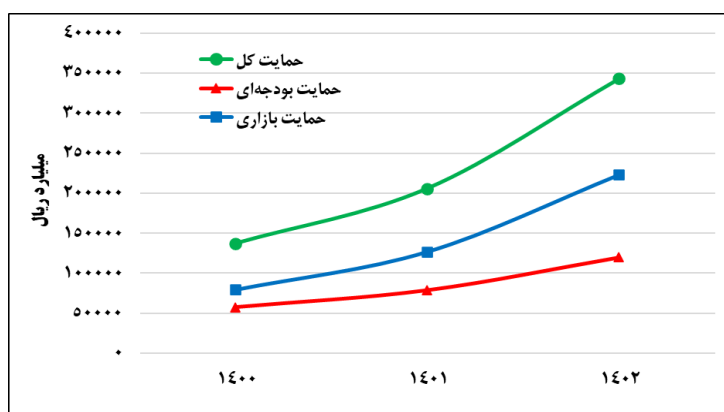
ماخذ: محاسبات محقق

کاهش حمایت‌های دولت از بخش شیلات می‌تواند به دلایل مختلفی بستگی داشته باشد. برخی از دلایل ممکن عبارتند از (۱) مشکلات اقتصادی کشور: بحران‌های اقتصادی مانند تحریم‌ها، کسری بودجه و نوسانات ارزی ممکن است باعث شود که دولت

نتواند به اندازه کافی منابع مالی برای حمایت از بخش شیلات تخصیص دهد. ۲) اولویت‌های دیگر در بخش کشاورزی: با توجه به مشکلات متعدد زیربخش‌های دیگر کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی ممکن است اولویت‌های دیگری در بخش کشاورزی به جای بخش شیلات در دستور کار قرار دهد. ۳) تغییرات در سیاست‌های کشاورزی: ممکن است دولت سیاست‌های جدیدی در بخش کشاورزی یا صنعت‌های دیگر اتخاذ کند که منابع را از بخش شیلات به سمت دیگر بخش‌ها منتقل کند.

الف) با فرض هزینه بازاریابی ۱۰ درصد

ب) با فرض هزینه بازاریابی ۱۵ درصد

شکل ۷- نمودارهای روند حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در دوره ۱۴۰۰-۱۴۰۲

۴. نتیجه‌گیری نهایی

نتایج به‌دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که سطح حمایت از تولیدکنندگان بخش شیلات در ایران طی سال‌های اخیر روندی کاهشی داشته و این کاهش در هر سه زیربخش آبزی پروری، صید در آب‌های جنوب و صید در آب‌های شمال کشور قابل مشاهده است. با وجود سهم پایین این بخش از نظر مقدار در تولیدات کشاورزی، نقش آن در صادرات و ارزش افزوده، آن را به یکی از زیربخش‌های راهبردی کشور تبدیل کرده است. کاهش سهم حمایت‌های مستقیم و انتقالی به تولیدکنندگان، به‌ویژه در شرایط نوسانات اقتصادی و چالش‌های اکولوژیکی، می‌تواند پایداری این بخش را با مخاطره مواجه سازد.

ارزیابی انجام‌شده براساس روش‌شناسی OECD، تصویری دقیق از وضعیت حمایت‌های دولتی فراهم می‌آورد که می‌تواند به‌عنوان مبنایی معتبر برای بازنگری در سیاست‌های جاری و تدوین راهبردهای جدید قرار گیرد. کاهش تدریجی شاخص حمایت کل، ضمن آنکه ممکن است نشان‌دهنده حرکت به‌سوی کارایی بالاتر و کاهش وابستگی به یارانه‌ها باشد، در صورتی که با اصلاحات

ساختاری و سیاست‌های جایگزین مناسب همراه نباشد، ممکن است به کاهش انگیزه تولید، فرار سرمایه‌گذاری از این بخش و کاهش ظرفیت‌های اشتغال‌زایی و صادراتی منجر شود. از این‌رو، اتخاذ سیاست‌های جدید مبتنی بر حمایت‌های هدفمند، توسعه زیرساخت‌های بازار و لجستیک، تقویت همکاری میان دولت و بخش خصوصی، و توجه ویژه به بهره‌وری و پایداری زیست‌محیطی، برای حفظ و ارتقای نقش بخش شیلات در اقتصاد کشور ضروری است. این یافته‌ها می‌توانند سیاست‌گذاران را در جهت طراحی سیاست‌هایی با اثربخشی بیشتر، متناسب با شرایط داخلی و مقتضیات بین‌المللی، یاری رسانند.

۵. پیشنهادها

با توجه به نتایج به‌دست آمده و نیز توصیه‌های سیاستی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)، برای حمایت دولت و سازمان شیلات ایران از بخش ماهیگیری در آب‌های شمال و جنوب و آبریز پروری، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

(۱) بررسی تجربیات جهانی و به‌خصوص در ایران در زمینه افزایش حمایت در برخی از زیربخش‌های کشاورزی (به‌ویژه بخش طیور در ایران) نشان داده است که سیاست‌های حمایتی (به‌دلایل مختلف) بخش تولید، بازاریابی و تجارت محصولات کشاورزی را به مرور زمان دچار نوسان کرده است و کارایی این زیربخش‌ها را برای تأمین امنیت غذایی کشور کاهش داده است. بنابراین توصیه می‌شود که دولت و متولیان بخش شیلات ایران نسبت به کاهش سیاست‌های حمایتی از بخش شیلات از جمله سیاست نهاده‌ای یا قیمتی و اتخاذ سیاست جایگزین مناسب اقدام نمایند.

(۲) دولت و سازمان شیلات ایران برای حمایت دولت از بخش شیلات باید از سیاست‌هایی که از نهاده‌های تولید بخش شیلات حمایت می‌کند به سمت سیاست‌هایی بروند که به پرورش‌دهندگان و ماهیگیران کمک می‌کند تا کسب و کارشان را به‌طور مؤثرتر اداره کنند و سودآوری آنها را افزایش دهد. علاوه بر این، تغییر جهت از سیاست حمایت نهاده‌ای به درآمدی ضمن افزایش رفاه تولیدکنندگان و بهبود مقدار تولید محصولات شیلاتی، سبب کاهش اثرات زیانبار تحمیل شده بر پایداری بیولوژیک منابع شیلاتی شده و کاهش شرایط ناعادلانه در بخش شیلات را به‌همراه خواهد داشت.

(۳) دولت و سازمان شیلات ایران باید اطمینان حاصل کنند که ظرفیت و زیرساخت‌های کافی برای مدیریت، کنترل و نظارت بر بخش شیلات از جمله مدیریت مؤثر ماهیگیری و ریشه‌کن کردن ماهیگیری غیرقانونی و نیز آبریز پروری وجود دارد. همچنین، حصول اطمینان از اینکه فرآیند مدیریت، کنترل و نظارت کافی بوده و اجرای آن در راستای حفظ مزایای تولید ماهی برای نسل‌های آینده می‌باشد، ضروری است. علاوه بر این موارد، اطمینان از دستیابی به اهداف اجتماعی-اقتصادی سیاست‌های حمایتی یعنی عدم تشویق به صید بی‌رویه و سایر شیوه‌های ناپایدار، ضروری است.

(۴) بخش شیلات به عنوان موتور محرک توسعه پایدار و پیشرفت اجتماعی-اقتصادی ماهیگیران و پرورش‌دهندگان ماهی در نظر گرفته می‌شود. بخش عمده‌ای از فعالیت‌های بخش شیلات مانند پرورش ماهی، نگهداری، تغذیه، برداشت، حمل و نقل، بازاریابی، خشک کردن، صادرات و سایر فعالیت‌های جانبی توسط بخش خصوصی انجام می‌شود. به‌طور معمول، فعالیت‌های تحقیق، توسعه، ترویج و نظارتی نیز توسط بخش دولتی انجام می‌شود. در این راستا، ایجاد پیوندهای قوی و مؤثر بین دولت، به‌ویژه ارگان‌های دولتی محلی، سازمان‌های غیردولتی و خصوصی در مورد برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت بر برنامه‌های توسعه شیلات ضرورت دارد.

(۵) مطابق با اصول کلی سیاست‌های حمایتی در سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)، سیاست‌ها باید محدود و هدفمند باشند.

(۶) افزایش شفافیت در حمایت دولت از بخش شیلات به‌منظور نظارت عمومی، منجر به افزایش اعتماد فعالین این بخش شده و در واکنش بهتر آنها به سیاست‌ها کمک خواهد کرد. چنین شرایطی به متولیان بخش شیلات این امکان را می‌دهد که بهتر بتوانند برای آینده برنامه‌ریزی کرده و آمادگی داشته باشند.

References

- Adeli, A., 2019. Strategies for Iranian fisheries economics. *Journal of Utilization and Cultivation of Aquatics* 8(3), 21-30. DOI: 10.22069/japu.2019.14785.1429. (In Persian)
- Afsharian, H., 2018. The country's maritime goals and vision in the 20-year horizon. *Maritime Transport Industry Journal* 4(3), 33-39. (In Persian)
- Arsalanbod, M.R., Shahbazi, A., 2018. Investigation of fish marketing routes in Ahvaz villages. *Journal of Rural Development Strategies* 2(18), 139-153. DOI: 10.2018.117857ISFJ10. (In Persian)
- Carvalho, N., Rege, S., Fortuna, M., Isidro, E., 2011. Estimating the impacts of eliminating fisheries subsidies on the small island economy of the Azores. *Journal of Ecological Economics* 70(10), 1822-1830.
- Cordón Lagares, E., García Ordaz, F., 2015. Factors influencing the decision to leave a fishery and the effects of fishery subsidies: The case of the Spanish purse seine fishery. *Journal of Ocean & Coastal Management* 116, 248-256.
- FAO., 2020. The state of world fisheries and aquaculture 2020. *Sustainability in action*. Rome. ISSN 2410-5902. DOI: 10.4060/ca9229en.
- FAO., 2022. The state of world fisheries and aquaculture 2022: Towards blue transformation. *Food and Agriculture Organization*, Rome. DOI: 10.4060/cc0461en
- Farmery, A.K., White, A., Allison, E.H., 2021. Identifying policy best-practices to support the contribution of aquatic foods to food and nutrition security. *Foods* 10(7), 1589. DOI: 10.3390/foods10071589
- FICCI., 2022. Championing the blue economy: Promoting sustainable growth of the fisheries sector in India. *The Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry*. <https://www.pwc.in/assets/pdfs/grid/agriculture/championing-the-blue-economy-promoting-sustainable-growth-of-the-fisheries-sector-in-india.pdf>
- Gawa, S., Kumar, N.R., Mahida, N., Hatte, V.M., Vinay, A., 2017. A study on marketing cost, margin, price spread and efficiency of fish marketing in unregulated fish markets in Srinagar, Jammu and Kashmir. *International Journal of Pure & Applied Bioscience* 5(4), 300-308. DOI: 10.18782/2320-7051.4083
- Hafezieh, M., Farabi, S., 2018. Determination of effective parameters on final cost of rainbow trout production in marine cage culture of Mazandaran province. *Iranian Scientific Fisheries Journal* 27(5), 11-18. DOI: 10.22092/isfj.2018.117857. (In Persian)
- Heydari, R., 2021. Opportunities for exporting Iranian fishery products to target countries, scientific-technical report, Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran. (In Persian)
- Hosseini, S.P., 2013. Study and evaluation of the effects and consequences of the policies of Kalan and partial support of the agricultural sector of Iran. Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran. (In Persian)
- Iranian Fisheries Organization., 2024. Statistical yearbook of Iranian Fisheries Organization in 2019-2023. Planning and Budget Office. www.shilat.com
- Islam, M. G., Ali, J., Zamhuri, S., Kuperan Viswanathan, K., Abdullah, H., 2016. Impact of subsidies on the economic and environmental conditions of small-scale fisheries in Malaysia. *The European Proceedings of Social and Behavioral Sciences* 113(1), 143-146. DOI: 10.15405/epsbs.2016.08.47
- Jahan, R., Chad, N. A., Hossain, I., Kamal, S. A., 2024. The marketing margin and profit structure of nine commercially important marine fish species in the southeast coastal areas of Bangladesh. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 3(73), 389-401. DOI: 10.17306/J.JARD.2024.00001
- Kumar, R., Kumar, R. R., Stauvermann, P. J., Chakradhar, J., 2019. The effectiveness of fisheries subsidies as a trade policy tool to achieving sustainable development goals at the WTO. *Journal of Marine Policy* 100, 132-140. DOI: 10.1016/j.marpol.2018.11.034
- OECD., 2020. Principles for policy coherence. *Food Systems and the Challenge of Coherent Policies*, [TAD/CA/APM/WP (2020)4]. [https://one.oecd.org/document/TAD/CA/APM/WP\(2020\)4/en/pdf](https://one.oecd.org/document/TAD/CA/APM/WP(2020)4/en/pdf).
- OECD., 2022. OECD review of fisheries 2022. *OECD Publishing*, Paris. DOI: 10.1787/9c3ad238-en

- Radkhah, A., Igdari, S., Pourbagher, H., 2021. Investigating the effects of the spread of the Covid-19 virus on the global fisheries and aquaculture industry and providing support policies from governments and international organizations. *Iranian Journal of Biology* 5(9), 45-53. (In Persian)
- Rajab Beigi, M., Yasemi, M., 2010. Fisheries management. Tehran, Institute of Applied Scientific Higher Education of Agricultural Jihad. (In Persian)
- Ramírez-Rodríguez, M., Almendárez-Hernández, L., 2013. Subsidies in the jumbo squid fishery in the Gulf of California, Mexico. *Journal of Marine Policy* 40, 117-123. DOI: 10.1016/j.marpol.2013.01.005
- Schuhbauer, A., Skerritt, D.J., Ebrahim, N., Le Manach, F., Sumaila, U.R., 2020. The global fisheries subsidies divide between small- and large-scale fisheries. *Journal of Frontiers in Marine Science*, 7:539214 DOI: 10.3389/fmars.2020.539214
- Sumaila, U.R., Lam, V., Manach, F., Swartz, W., Pauly, D., 2016. Global fisheries subsidies: An updated estimate. *Journal of Marine Policy* 69, 189-193.
- Tuong, Phi Lai., 2009. Fisheries subsidies, supply chain and certification in Vietnam, United Nations Environmental Programme, Ha Noi. https://www.researchgate.net/publication/281275131_Fisheries_subsidies_supply_chain_and_certification_in_Vietnam.